

Сардак С. Е. Інтелектуалізація міжнародного руху людських ресурсів, як провідний засіб вирішення глобальних проблем і викликів економічного розвитку / С. Е. Сардак // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. Збірник наукових праць. – 2010. – № 4. – С. 6 – 11.

УДК 339

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО РУХУ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ, ЯК ПРОВІДНИЙ ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ І ВИКЛИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

К.е.н., доцент Сардак С. Е.

Постановка проблеми. Збільшення чисельності людства та підвищення його мобільності у планетарному масштабі, призводить до зміни характеру соціально-економічних відносин у суспільстві, що вимагає розробки нових механізмів вирішення глобальних цивілізаційних проблем: перенаселення регіонів, нестача ресурсів, забруднення навколишнього середовища, загострення конфліктів, поширення злочинності, тероризму, дискримінації, безробіття та злиднів [11].

Актуальність дослідження. Поглиблення вищенаведених тенденцій обумовлює переосмислення значення такого споконвічного явища як міжнародний рух людських ресурсів й удосконалення інструментарію його державного та наддержавного регулювання у контексті визначеного світовою спільнотою спрямування світогосподарського розвитку [3; 16].

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних наукових публікаціях відзначається зростання масштабів міжнародного руху людських ресурсів у вигляді міграцій, туризму та транзитно-професійної діяльності, що здійснюється за рахунок насичення життя людей розумовою діяльністю, посилення духовних, розумових, інтелектуальних засад та збільшення питомої ваги розумових функцій у життєдіяльності на основі розгортання науково-технічного прогресу [4-5, 9, 13, 15]. За тлумачними ознаками це спрямування означає інтелектуалізацію міжнародного руху людських ресурсів [2]. І починаючи із середини ХХ сторіччя у науковій літературі відзначається важливість

дослідження форм інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів і його спрямування в контексті прогресивного розвитку країн та світу в цілому, що обумовлює необхідність внесення авторських доробків згідно сучасних вимог і особливостей соціально-економічної динаміки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів опосередковано здійснено у працях зарубіжних вчених С. Кастла, В. Кларка, П. Кругмана, К. Макконелла, Дж. Саймона, П. Стокера, М. Тодаро, О. Тоффлера, В. Хьюго. На пострадянському зарубіжному просторі дане питання розглянуто у публікаціях: Т. Заславської, Ж. Зайончковської, І. Івахнюк, В. Іонцева, А. Кіреєва, Г. Овчиннікова, Л. Рибаківського, Б. Хорєва, І. Цапенко, В. Чапека. Ґрунтовними працями з даної проблематики українських вчених є публікації: В. Будкіна, О. Грішної, Е. Лібанової, О. Малиновської, О. Позняка, А. Поручника, О. Філіпенко, О. Хомри.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Але у вищенаведених працях переважно розглядається міграція інтелектуалів (бізнесменів, вчених, політиків, діячів культури, спортсменів, артистів, кваліфікованих фахівців), а питання інтелектуалізації міжнародного руху усіх верств населення та розробки прикладних форм її упровадження у наукових публікаціях фундаментально не висвітлено. Крім того, недостатньо визначено форми інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів у сфері міжнародного туризму та транзитно-професійної діяльності, як певних форм тимчасової мобільності населення.

Задачі дослідження. Метою статті є розробка заходів інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів спрямованих на сприяння вирішенню глобальних проблем і викликів економічного розвитку у сучасних умовах. Під час дослідження були вирішені наступні завдання: розглянуто теоретичні основи міжнародного руху людських ресурсів; визначено сучасний стан розгортання міграційних процесів, туристичних та транзитно-професійних переміщень; запропоновано перспективні заходи щодо інтелектуалізації

міжнародного руху людських ресурсів на сучасному етапі розвитку світового господарства. При дослідженні застосовано методи абстрагування, аналізу, синтезу, узагальнень, порівнянь та моделювання.

Результати. На початку третього тисячоліття міжнародний рух людських ресурсів набув великого обсягу. Вражаючими є дані Міжнародної організації з міграції [7]. У 2005 році приблизна світова кількість мігрантів становила 191 млн. осіб. Відповідно мігранти становлять 3% від загального населення у світі. У 2006 році, грошові надходження від мігрантів перевищили 276 млрд. доларів США, з яких 206 млрд. надійшло до країн, що розвиваються. Необхідно враховувати що у світі приблизно 30-40 мільйонів неврегульованих мігрантів. Ця кількість становить 15-20% від загальної світової міграції. У 2006 р., в результаті конфлікту в щонайменш 52 країнах світу нараховувалось 24,5 млн. внутрішньо переміщених осіб. У 2006 р., світова кількість біженців сягала приблизно 9,9 мільйонів осіб. У 2005 р. в Європі було 64,1 млн., Азії 53,3 млн., Північній Америці 44,5 млн., Африці 17,1 млн., Латинській Америці 6,7 млн., Океанії 5,0 млн. мігрантів. Багато держав гостро потребують припливу працівників з-за кордону. Наприклад, для підтримки чисельності працездатного населення на постійному рівні країнам ЄС щорік потрібні не менше 1,6 млн. іммігрантів. Країни в яких перебувала найбільша кількість міжнародних мігрантів: Сполучені Штати Америки 38,4 млн., Російська Федерація 12,1 млн., Німеччина 10,1 млн., Україна 6,8 млн., Франція 6,5 млн., Саудівська Аравія 6,4 млн., Канада 6,1 млн., Індія 5,7 млн., Великобританія 5,4 млн., Іспанія 4,8 млн., Австралія 4,1 млн. Країнами, де міжнародні мігранти становили більш ніж 60 відсотків населення у 2000 р. є: Андорра, Макао (спеціальний адміністративний район Китаю), Гуам Папський престол, Монако, Катар, Об'єднані Арабські Емірати. Традиційними країнами імміграції постають: Австралія, Канада, Нова Зеландія, Сполучені Штати Америки. Новими країнами призначення мігрантів виявилися: Ірландія, Італія, Норвегія, Португалія. Еміграція також має значні масштаби для країн-донорів. Так, за експертними оцінками, за межами нашої держави працює 5-6 млн. громадян України [8, с. 205].

Важливою особливістю сучасних міжнародних міграційних процесів постає кількісна та якісна зміна структури міграційних потоків, що пов'язано із розгортанням науково-технічного прогресу, ускладненням виробництва, нерівномірністю соціально-економічного розвитку країн, поширенням ролі ТНК та збільшенням частки мігрантів із високим рівнем освіти та кваліфікації. За рахунок інтелектуальної імміграції країни вирішують власні проблеми в системі освіти і науки, здійснюють проекти, розвивають галузі та навіть національні економіки в цілому. Так, у ХХ сторіччі країнами-реципієнтами міжнародної інтелектуальної міграції можна назвати США, Канаду, Австралію, Швейцарію та колишній СРСР, а головні потоки мігрантів спрямовувалися із країн що розвиваються в Європу, а звідти в США. Але наприкінці ХХ – початку ХХІ сторіччя ситуація змінилася й інтелектуальна міграція у Європі почала носити внутрішньорегіональний характер, значна частина інтелектуальних міграцій почала здійснюватися у межах ТНК та до країн що розвиваються і в цілому вона почала носити ротаційний та латентний характер (рис. 1). Виникають міграційні мережі нової якості, в основі яких полягають освіта і професіоналізм, у той час як національна та релігійна приналежність, культурні відмінності та родинні зв'язки розмиваються.

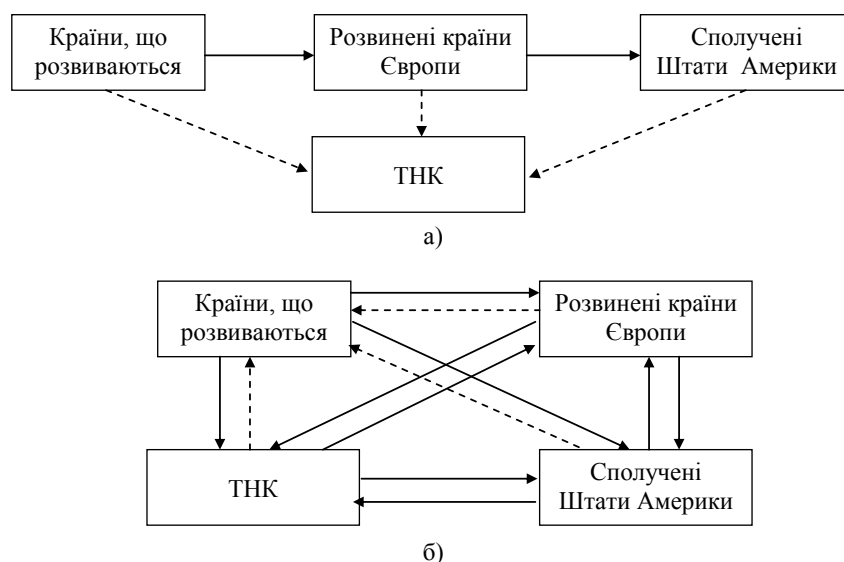

Рис. 1. Зміна потоків міжнародної інтелектуальної міграції

а) середина ХХ ст.; б) кінець ХХ – початок ХХІ ст.

—▶— великі потоки; - - -▶— малі потоки.

Але статистичні дані про масштаби міжнародної інтелектуальної міграції чітко не визначені, внаслідок відсутності уніфікованих ознак категорії “інтелектуальний мігрант”, відмінностей у методах підрахунку та відсутності систематичної системи статистики. Наслідки міжнародної інтелектуальної еміграції можуть бути різними. З одного боку, це втрати країни-донору за рахунок витрат на підготовку інтелектуальних мігрантів, розбалансування структури національного господарства, недоотримання ВВП, винаходів і податків тощо. А з іншого боку, це надходження валютних переказів, рееміграція кваліфікованих працівників, набуття досвіду, підвищення конкурентоспроможності громадян, зменшення безробіття тощо.

Величезними за обсягами є туристичні потоки людських ресурсів. Так за даними Всесвітньої туристичної організації у 2005 році загальна кількість туристів досягла 800 млн. осіб., а у 2008 міжнародні туристичні прибуття досягли 922 млн. осіб [10]. У 2008 році дохід від міжнародного туризму становив 944 млрд. дол. США (642 млрд. євро), що є 30% від світового експорту послуг. За прогнозами до 2020 року міжнародні туристичні прибуття досягнуть 1,6 млрд. осіб. Міжнародний рух людських ресурсів у вигляді туризму поступово вносить свій внесок до вирішення проблем кліматичних змін і боротьби з бідністю на підставі єдиного підходу до цієї подвійної проблеми [10]. Його значення особливо велике для місцевого сільського господарства, рибальства, ремесел, будівельної індустрії, транспорту, виробництва продуктів харчування, ремесел, дрібного бізнесу і так далі. Туристична діяльність прямо або побічно веде до створення робочих місць, стимулює приватну ініціативу, служить точкою опори для розвитку ринкової економіки, сприятливої для малих і середніх підприємств. При цьому туристичний сектор може суттєво впливати на довкілля. На думку Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО), вищим посадовим особам слід розглядати турсектор як засіб забезпечення стійкого розвитку національної економіки, що забезпечить досягнення балансу екологічних, економічних і соціальних

аспектів на законодавчому й управлінському підґрунті. Найважливішими завданнями у сфері розвитку туризму є: зниження сезонної залежності попиту, підтримка і зміцнення добробуту регіональних общин, збереження та пропаганда природної і культурної спадщини, планування землекористування і контроль за девелоперською діяльністю, вживання стандартів і сертифікатів якості, моніторинг, досягнення екологічних компромісів, підвищення кваліфікації персоналу – що можна досягти за рахунок інтелектуалізації.

У XXI сторіччі зростає кількість міжнародних переміщень людських ресурсів, що здійснюється внаслідок транзитно-професійної діяльності осіб які за умовами своєї праці суто технічно тимчасово перетинають межі державних кордонів і які не є ані мігрантами ані туристами (державні службовці, підприємці, діячі культури і мистецтв, журналісти, військові, моряки, водії, пілоти, ремонтники, охоронці, командировані особи, митники, прикордонники, військові і т. д.). У світовому масштабі кількісно визначити обсяг даного сегменту міжнародного руху людських ресурсів є завданням дещо ускладненим, але за нашою думкою він є співставним із кількістю мігрантів і туристів. Особливістю міжнародного руху цих людських ресурсів є здійснення професійної діяльності на основі інтелектуальної праці. Відповідно у процесі міжнародного руху ця категорія осіб отримує нові професійні знання, є розповсюджувачем і приймачем інформації, збагачує свій людський капітал, підвищує свою конкурентоспроможність на ринку праці.

Міжнародний рух людських ресурсів спричиняє рух капіталу, зміни у ринковій кон'юктурі та виробництві. Тому прогресивний розвиток форм і масштабів міжнародного руху людських ресурсів у сучасних умовах постає обов'язковою функцією у суспільстві. В умовах глобалізації світової економіки, при демократизації суспільства та наявності сучасних засобів комунікації і транспорту, держави вже не можуть обмежити інформаційний обмін і міжнародний рух людських ресурсів необхідно інтелектуалізувати. Але сучасні дані доводять що більшість міжнародних переміщень не обумовлені інтелектуальними чинниками і не призводять до економічного зростання країн-

донорів, а вага інтелектуальної міграції, ділового туризму та обміну професійними знаннями є незначною [9]. Відповідно мова повинна йти про цілеспрямовані заходи управління розвитком широких верств населення які здійснюють міжнародні переміщення внаслідок міграцій, туризму та професійної діяльності для розкриття людського потенціалу та взаємозбагачення країн-донорів і країн-реципієнтів. За нашою думкою, заходи інтелектуалізації необхідно здійснювати на різних рівнях управлінського впливу (табл. 1).

Таблиця 1

Заходи інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів

Керуюча система	Мігранти	Туристи	Особи які здійснюють професійно-транзитну діяльність
Міжнародні організації	Удосконалення міжнародної інституціональної основи, формування міграційних представництв, збалансування зисків і витрат країн	Удосконалення інфраструктурного забезпечення міжнародних туристично-рекреаційних центрів	Проектування міжнародної політики співпраці та спільного підприємництва
Країни	Оптимізація міграційної політики	Формування туристичних центрів притяжіння	Обмін досвідом, міжнародні програми
Підприємства	Офіційне працевлаштування, профадаптація	Покращення якості обслуговування та інформаційного забезпечення	Розвиток персоналу
Особи	Підвищення кваліфікації, самоменеджмент	Пошук можливостей професійної та підприємницької реалізації	Заходи саморозвитку, підвищення кваліфікації

Відповідно для вирішення глобальних проблем людства і прогресивного економічного розвитку країн необхідно застосувати потенціал інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів, як засіб людського розвитку, можливість самореалізації, підвищення культури та громадянської свідомості. Саме інтелектуалізація міжнародного руху людських ресурсів у вигляді вищенаведених заходів зможе забезпечити якісне розгортання глобалізації в

контексті стійкого розвитку, за рахунок: розробки нових механізмів розвитку, прийняття оптимальних рішень, обміну досвідом, збагачення праці, поглиблення міжнародного співробітництва. Для економіки України, з високою мобільністю її населення, необхідно враховувати зміни у інститутах влади і власності, формах комунікаційних процесів, міграції капіталу й спрямовувати діяльність системи освіти та громадянських форм підприємницької самоорганізації на реалізацію національної політики управління розвитком людських ресурсів задля збереження ресурсів територіального середовища. Для цього витрати на науку повинні стати одним із пріоритетів державного бюджету, а їх рівень повинен складати не менше 2,5-3% ВВП. Необхідно активізувати залучення приватного капіталу до фінансування наукової та інноваційної діяльності, стимулювати міжнародний науково-технологічний обмін, побудувати інститут інтелектуального спільного підприємництва, задіяти програми інтелектуальної реєміграції.

Висновки. Наявні виклики економічного розвитку обумовлюють пошук інструментів спроможних забезпечити прогресивні суспільні зрушення, серед яких інтелектуалізація міжнародного руху людських ресурсів може бути провідним засобом вирішення глобальних проблем людства.

Значення отриманих результатів. Сучасний обсяг міжнародного руху людських ресурсів у вигляді міграцій, туризму та транзитно-професійної діяльності, який охоплює кожну шосту людину на планеті, вимушує враховувати дане явище і використовувати його для економічного зростання світового господарства та економіки України.

Наукова новизна. Науковою новизною дослідження є визначення особливостей міжнародного руху людських ресурсів та розробка прикладних заходів його інтелектуалізації на різних управлінських рівнях.

Перспективи використання результатів дослідження. Використовувати отримані результати можуть: міжнародні організації при розробці міжнародних програм економічного розвитку; органи державної влади країн при формуванні зовнішньоекономічної політики; фактичні та потенційні

мігранти, туристи та особи які здійснюють професійно-транзитну діяльність для розкриття власного людського потенціалу; науковці та викладачі для розробки механізмів підвищення конкурентоспроможності країн.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення прикладних аспектів розвитку людських ресурсів за рахунок інтелектуалізації їх міжнародних переміщень та міжнародного науково-технологічного обміну.

Бібліографічні посилання.

1. Бондарь М. Управление потоками интеллектуальной миграции в условиях глобализации. – Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2004. – № 3. – Режим доступа : http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=706&Itemid=55.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с.
3. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций. Утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/document/declarat/summitdecl.htm>.
4. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е. М. Лібанової, О. В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
5. Ивахнюк И. В. Международная трудовая миграция: Учебное пособие. – М.: [Экономический факультет МГУ], ТЕИС, 2005. – 286 с.
6. Кушнірчук-Ставніча О. М. Економічні та соціальні важелі протидії впливу працездатного населення за кордон. – Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання // [Електронний ресурс]. – Режим доступа:<http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=164>.
7. Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. – Режим доступа : www.iom.org.ua.

8. Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція : навч. посіб. / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. – Д. : – Вид-во ДНУ, 2009. – 352 с.
9. Розвиток людських ресурсів і міграційна політика в Україні. – Режим доступу : www.etf.europa.eu – сайт Європейського фонду професійного навчання (European Training Foundation – ETF).
10. Статистика Всесвітньої туристської організації. – Режим доступу : <http://www.unwto.org/facts/menu.html>.
11. Супян В. “Утечка умов”: мировые и российские тенденции / В. Супян // Человек и Труд. – 2003. – № 7. – С. 10–14.
12. Цапенко И. Движущие силы международной миграции населения / И. Цапенко // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – №3. – С. 3–14.
13. Цапенко И.П. Интеллектуальная миграция в развитых странах // Наука. Инновации. Образование. – М.: Знак, 2008. Вып. 4. С. 127–152.
14. Цапенко И.П. Управление миграцией: опыт развитых стран. – М., ИМЭМО РАН: Издательство «Academia», 2009 г. – 384 с.
15. Шульга Н. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. – К.: Ин-т социологии НАНУ, 2002. – 700 с.
16. Sen A. Development and Capability Expansion // Journal of Development Planning, 1989, № 19. – P. 41–58.